

การศึกษาระบบเปิด มหาวิทยาลัยเปิด การเรียนการสอนทางไกลแบบไม่มีชั้นเรียน: อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

จุฑารัตน์ นกแก้ว

จากการสัมมนาระดมสมองเพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และจัดทำกรอบข้อบังคับ เพื่อการเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐที่ผ่านมา มีการอภิปรายเนื้อหาในมาตราต่างๆ และ อภิปรายถึงการใช้คำ หรือข้อความที่เกี่ยวข้องกับระบบการเรียนการสอนที่สะท้อนอัตลักษณ์หรือคุณลักษณะเฉพาะตัวของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชเพื่อจะนำไปเขียนในมาตราต่างๆ ของพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยคำที่มีการหยิบยกมาอภิปรายอย่างกว้างขวาง ได้แก่ คำว่า “ระบบเปิด” “ไม่มีชั้นเรียน” “ระบบการศึกษาทางไกล” และ “มหาวิทยาลัยเปิด” หลายคนตั้งคำถามถึงการใช้คำเหล่านี้ เช่น ต้องระบุขอบเขตของการมีชั้นเรียน หรือไม่มีชั้นเรียนในคำว่าระบบการศึกษาทางไกลหรือไม่เพราะมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชใช้การเรียนการสอนทางไกลแบบไม่มีชั้นเรียน บางกลุ่มมีคำถามว่า หากใช้คำว่า ระบบเปิดจะครอบคลุมถึงการศึกษาทางไกลหรือไม่ ขณะที่บางกลุ่มเห็นว่า ควรเพิ่มระบบการเรียนการสอนทางไกล และ มหาวิทยาลัยเปิด เพราะว่า มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มีคำว่า open University ปรากฏในชื่อภาษาอังกฤษ รวมทั้งปรากฏในวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย ด้วย ขณะที่บางกลุ่มมีการเสนอให้ใช้ คำว่า มหาวิทยาลัยเปิดในระบบการเรียนการสอนทางไกล เป็นต้น

เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการเลือกใช้คำที่เหมาะสมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชเพื่อนำไปใส่ในมาตราของพระราชบัญญัติ ผู้เขียนในฐานะนักสารสนเทศและรับผิดชอบการจัดบริการห้องสมุดและสารสนเทศด้านการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัย จึงได้ค้นหาและรวบรวมความหมายและแนวคิดของคำดังกล่าว ดังนี้

ระบบเปิด ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Open system เมื่อค้นหาความหมายของคำว่า ระบบ มีผู้ให้นิยามไว้ว่า หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กันและขึ้นต่อกัน โดยส่วนประกอบต่างๆ มีการทำงานร่วมกันอย่างผสมผสานเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ ระบบประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน ส่วนแรกคือ สิ่งที่ป้อนเข้าหรือปัจจัยนำเข้า (input) เช่น สภาพแวดล้อมต่างๆที่ต้องการ ในระบบการศึกษา สิ่งป้อนเข้าคือ นักเรียน อุปกรณ์การเรียน เป็นต้น ส่วนที่สองคือ กระบวนการ (process) เป็นวิธีการต่างๆ ที่จะนำไปสู่ผลงานหรือผลลัพธ์ ในระบบการศึกษา กระบวนการ ได้แก่ วิธีการสอนต่างๆ ส่วนที่สามคือผลงานหรือผลลัพธ์ (output) เป็นผลสำเร็จที่มีประสิทธิภาพ เช่น นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีความรู้ความสามารถและมีทักษะ สามารถดำรงชีวิตได้ตามศักยภาพ องค์ประกอบทั้งสามส่วนต้องสัมพันธ์กันและต้องมีการตรวจสอบว่าบรรลุผลหรือไม่ จึงต้องมีการให้ข้อมูลย้อนกลับ เช่น การติดตามประเมินผลการเรียนการสอน เป็นต้น

ระบบโดยทั่วไป มี 2 ระบบ คือ ระบบปิด (close system) และระบบเปิด (open system) หากพิจารณาในแง่องค์กร ระบบปิดเป็นระบบที่ส่วนประกอบทั้งหมดไม่มีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก ส่วนระบบเปิด เป็นระบบที่ต้องอาศัยการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคล องค์กร หรือหน่วยงานอื่นๆ ในลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นมีความสมดุล รวมทั้งสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป มีผลหรืออิทธิพลต่อการทำงานขององค์กร หากพิจารณาในแง่การทำงาน ระบบปิด เป็นระบบที่ทำงานโดยเป็นอิสระต่อกัน ควบคุมการทำงานและแก้ไขด้วยตนเอง ไม่เปิดโอกาสให้คนภายนอกได้เข้าร่วมเพื่อป้องกันความเสียหาย ขณะที่ระบบเปิดเป็นระบบที่ไม่มีการควบคุมการทำงานด้วยตัวระบบ แต่ต้องควบคุมดูแลโดยมนุษย์ เปิดโอกาสให้คนนอกร่วมปฏิบัติงาน หรือหากพิจารณาด้านองค์ประกอบ

ของระบบ ระบบเปิดเป็นระบบที่รับปัจจัยนำเข้าจากสิ่งแวดล้อมขณะเดียวกันก็ส่งผลผลิตกลับไปยังสิ่งแวดล้อมอีกครั้งหนึ่ง

การศึกษาระบบเปิด ภาษาอังกฤษใช้คำว่า open education การศึกษาเป็นระบบ ประกอบด้วยระบบย่อยๆ หลายระบบ เช่น ระบบการสอน ระบบการเรียน ระบบการบริหาร ระบบย่อยต่างๆ มีการดำเนินงานสัมพันธ์กันเพื่อการบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ ระบบการศึกษา ในปัจจุบันมีอยู่ 2 ระบบ คือ การศึกษาระบบปิด (closed education) และการศึกษาระบบเปิด (open education) หากพิจารณาคำทั้งสองในแง่การรับเข้า การศึกษาระบบปิดเป็นการจำกัดการรับ และมีการคัดเลือก ขณะที่การศึกษาระบบเปิดเป็นระบบที่รับนักศึกษาเข้าเรียนในสถาบันการศึกษาอย่างเปิดกว้าง ไม่จำกัดจำนวน หรือ ไม่จำกัดการรับ (open admission) และไม่มี การคัดเลือก หากพิจารณาในแง่การจัดการเรียนการสอน การศึกษาระบบปิดเป็นการจัดการศึกษาในระบบชั้นเรียน ขณะที่การศึกษาระบบเปิด เป็นการจัดการศึกษาแบบไม่มีชั้นเรียน หรือหากพิจารณาการนำส่งหลักสูตรเนื้อหาการสอน ระบบปิด ใช้วิธีการสอนแบบเผชิญหน้าโดยผู้สอน ขณะที่ระบบเปิดใช้วิธีการเรียนทางไกลผ่านสื่อการสอน ทั้งสื่อการสอนออนไลน์และออฟไลน์ โดยผู้เรียนไม่ต้องเข้าชั้นเรียน

ปัจจุบันแนวคิดการศึกษาระบบเปิดได้รับการนำมาประยุกต์อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะระบบการศึกษาต้องเป็นระบบเปิดที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อม เป็นระบบที่เปิดโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา อีกทั้งเป็นระบบที่ช่วยสนับสนุนผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีเสรีภาพในการเลือกเรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจของตนเอง การศึกษาระบบเปิดจึงมีความเหมาะสมกับระบบการศึกษาในปัจจุบัน สิ่งนี้ยืนยันได้จากคำกล่าวของ ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอาน ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ที่ท่านกล่าวไว้ว่า “การศึกษาระบบเปิดเป็นการศึกษาที่มุ่งเปิดโอกาสให้แก่ผู้เรียนโดยการขยายโอกาสทางการศึกษาสู่ผู้ด้อยโอกาส กระจายโอกาสการศึกษาให้กว้างขวางทั่วทุกท้องถิ่น เป็นระบบที่ช่วยให้เกิดความเสมอภาคและความเป็นธรรมในโอกาสทางการศึกษา ในลักษณะ ใครใคร่เรียน เรียนและอยู่ที่ไหนก็เรียนได้ เพราะเป็นการศึกษาถึงบ้านและบริการถึงตัวนักศึกษา”

มหาวิทยาลัยเปิด ภาษาอังกฤษใช้คำว่า open university เป็นคำเรียกสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่สอนทางไกลเชิงนวัตกรรม เกิดจากแนวคิดที่รัฐต้องการขยายโอกาสการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศที่มีข้อจำกัดการเข้าถึงการศึกษาระดับอุดมศึกษา ปรัชญาการศึกษาของมหาวิทยาลัยเปิด อยู่บนฐานแนวคิดการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญเท่ากับปัจจัยสี่ จำเป็นต้องตอบสนองความต้องการของสังคมและยึดหลักการศึกษาดลอดชีวิต เป็นการศึกษาแบบเปิดที่ใช้ระบบทางไกลเพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาแก่ประชาชน แนวคิดการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิดมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2369 หรือ ค.ศ. 1826 ที่มหาวิทยาลัยแห่งลอนดอน (University of London) มหาวิทยาลัยเริ่มมีการจัดการเรียนการสอนทางไกลคู่ขนานกับการเรียนในชั้นเรียน จากนั้นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งอังกฤษ (The Open University of United Kingdom) มีการจัดการเรียนการสอนทางไกลแบบไม่มีชั้นเรียนเป็นแห่งแรก

มหาวิทยาลัยเปิดเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีแนวคิดและแบบแผนการจัดการศึกษาต่างจากมหาวิทยาลัยปิดหรือมหาวิทยาลัยแบบจำกัดรับ กล่าวคือ มีการจัดการเรียนการสอนในระบบเปิด การรับผู้เรียนเข้าเรียนแบบไม่จำกัดจำนวน การไม่มีชั้นเรียนตามปกติเหมือนมหาวิทยาลัยทั่วไป แต่ใช้รูปแบบการศึกษาทางไกลที่ทำให้การเรียนเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อการเรียนรู้หลากหลายชนิดทั้งสื่อหลักและสื่อเสริม และมีระบบการวัดประเมินผลความรู้และประสบการณ์ที่ทำให้มั่นใจได้ว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา คุณภาพของมหาวิทยาลัยเปิดอยู่ที่องค์ประกอบสำคัญ 3 ระบบ คือ ระบบการผลิตสื่อ ระบบการจัดการเรียนรู้และบริการการศึกษา และระบบ

ทะเบียนและวัดผลการศึกษา โดยมหาวิทยาลัยเปิดจะให้ความสำคัญอย่างมากกับระบบการสอบ การสร้างแบบทดสอบ การจัดสนามสอบ และกระบวนการสอบ

คำว่า มหาวิทยาลัยเปิด มีการใช้คำเรียกอื่นที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น สถานศึกษาเปิด ระบบตลาดวิชา โดยคำแรก เป็นแนวคิดการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่รับนักเรียนไม่จำกัดจำนวนและไม่มีชั้นเรียน ใช้การจัดการเรียนการสอนแบบทางไกลโดยผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองจากเอกสารการเรียนที่มหาวิทยาลัยจัดจัดทำขึ้น โดยเรียกสถานศึกษาเปิดว่า มหาวิทยาลัยเปิด ส่วนคำว่า ระบบตลาดวิชา เป็นแนวคิดไม่จำกัดรับนักศึกษาแต่มีการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน ตัวอย่างมหาวิทยาลัยเปิดของรัฐที่จัดการเรียนการสอนแบบตลาดวิชาในปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

จากความหมายและแนวคิดของ คำดังกล่าว เมื่อนำมาพิจารณาในบริบทของ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จะพบว่า มหาวิทยาลัยมีความสัมพันธ์กับคำเหล่านั้น กล่าวคือ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชเป็นมหาวิทยาลัยเปิด ที่จัดการศึกษาในระบบเปิดแบบไม่มีชั้นเรียน สิ่งนี้ยืนยันจากแนวคิดหลักสำคัญ 3 ประการที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชนำมาเป็นแนวคิดพื้นฐานการจัดตั้งคือ 1) ดำเนินการตามแนวทางมหาวิทยาลัยเปิดแห่งประเทศไทยที่พัฒนาระบบมหาวิทยาลัยเปิดแบบตลาดวิชาให้เป็นมหาวิทยาลัยเปิดอย่างแท้จริง (จากคำว่า ตลาดวิชา เป็นการรับโดยไม่จำกัด) 2) ใช้การเรียนการสอนผ่านสื่อบทเรียนทางไปรษณีย์ และ 3) จัดตั้งมหาวิทยาลัยที่สอนในระบบเปิดที่ไม่มีชั้นเรียน อีกทั้ง มีคำว่า open university ปรากฏในชื่อภาษาอังกฤษของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชด้วย

ข้อความ “ พัฒนาระบบมหาวิทยาลัยเปิดแบบตลาดวิชาให้เป็นมหาวิทยาลัยเปิดอย่างแท้จริง ” ข้างต้น มีที่มาจากกรณีที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงที่เป็นมหาวิทยาลัยเปิดแบบตลาดวิชา แต่ยังคงเข้าชั้นเรียน ทำให้ไม่สามารถจัดการศึกษาได้อย่างทั่วถึงกลุ่มคนยากจนขาดโอกาส โดยกระบวนการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชมีการกำหนดในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520 -2524) ที่ระบุ “ พัฒนาระบบมหาวิทยาลัยตลาดวิชาให้เป็นระบบเปิดอย่างแท้จริง นอกเหนือจากการเปิดรับนักศึกษาโดยไม่มี การสอบคัดเลือก วิธีการจัดและดำเนินการศึกษา โดยอาศัยบทเรียนทางไปรษณีย์ การใช้สื่อการสอนต่างๆ โดยผู้เรียนไม่จำเป็นต้องมาเข้าชั้นเรียนตามปกติ ”

ข้อความ “ ใช้การเรียนการสอนผ่านสื่อบทเรียนทางไปรษณีย์ และจัดตั้งมหาวิทยาลัยที่สอนในระบบเปิดที่ไม่มีชั้นเรียน ปรากฏในวัตถุประสงค์การจัดตั้งที่มีการระบุในพระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2521 ” ... เพื่อสนองความต้องการของผู้ที่ประสงค์จะได้รับโอกาสในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เห็นควรส่งเสริมให้มีการศึกษาระบบเปิด โดยอาศัยสื่อการสอนทางไปรษณีย์ วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ เพื่อให้ผู้เรียนศึกษาได้ด้วยตนเองและไม่จำเป็นต้องมาเข้าชั้นเรียนตามปกติ การศึกษาระบบเปิดช่วยให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาระดับอุดมศึกษาได้อย่างกว้างขวาง เป็นการให้การศึกษาผู้ใหญ่แก่ผู้ประกอบอาชีพอยู่แล้วให้มีโอกาสเพิ่มพูนวิทยฐานะ อันเป็นสวนของการศึกษาตลอดชีวิต และเป็นการให้การศึกษาแก่ชนทุกชั้นเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ และพัฒนาคุณภาพประชาชนโดยทั่วไป รวมทั้งเป็นการขยายโอกาสในการศึกษาต่อสำหรับผู้สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลาย ... ”

คำว่า การศึกษาระบบเปิด มหาวิทยาลัยเปิดและการเรียนการสอนทางไกลแบบไม่มีชั้นเรียนจึงเป็นคำที่สะท้อนอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ข้อความ “มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นมหาวิทยาลัยเปิดที่ใช้วิธีการเรียนการสอนทางไกลแบบไม่มีชั้นเรียน “ หรือ “มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นมหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาระบบเปิดที่ไม่มีชั้นเรียน “ จึงเป็นข้อความที่มีความเหมาะสมที่จะระบุในพระราชบัญญัติ เนื่องจากข้อความนี้สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยอย่างครบถ้วน มีคำว่า มหาวิทยาลัยเปิด หรือ open University ตามชื่อภาษาอังกฤษของมหาวิทยาลัย มีคำว่า การเรียนการสอนทางไกล (ปัจจุบันนิยมใช้คำว่า การเรียนการสอนทางไกลแบบเปิด หรือ open and distance learning (ODL)) และมีคำว่า ไม่มีชั้นเรียน ซึ่งคำนี้ยังสะท้อนถึงแนวคิดความเป็นมหาวิทยาลัยที่ใช้แนวคิดการศึกษาระบบเปิด (open education) ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชอย่างแท้จริง ยิ่งกว่านั้น คำว่า open ที่ปรากฏในชื่อภาษาอังกฤษของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นชื่อที่สอดคล้องกับวิถีของมหาวิทยาลัย กล่าวคือ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นมหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาในระบบการเปิด เปิดโอกาสทางการศึกษาตั้งแต่การเปิดใจรับแนวคิดใหม่ทางการศึกษาระบบเปิด เปิดกว้างในการรับผู้เรียน ไม่มีการสอบคัดเลือก รับผู้เรียนโดยไม่จำกัด เปิดสถานที่เรียน สามารถเรียนได้ทุกที่ เปิดเวลา เรียนได้ทุกเวลาตามต้องการ เปิดอายุ เรียนได้ทุกกลุ่มอายุ รวมทั้งเปิดในด้านแหล่งทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ โดยผู้เรียนสามารถเรียนรู้ผ่านแหล่งทรัพยากรการศึกษาแบบเปิด

 ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม โปรดติดต่อหน่วยสนเทศการศึกษาทางไกล ฝ่ายบริการสนเทศ สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช โทร. 02 504 7487; E-mail: jutharatstou@gmail.com

เอกสารอ้างอิง

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ.2521. ค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2559, จาก

www.stou.ac.th/autonomous/

ร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ..... ค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2559, จาก

www.stou.ac.th/autonomous/

วิจิตร ศรีสอ้าน. (ม.ป.ป.). **มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ: นวัตกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยในประเทศไทย.** (เอกสารอัดสำเนา)